

Taules de debat intercultural

*En el marc de l'exposició "El Negre de la Riba i altres mites
per fer por a la canalla"*

Plantejament i objectius

El mes de febrer de 2025, en el marc de l'exposició "El Negre de la Riba i altres mites per fer por a la canalla" impulsada per l'equipament municipal Casa de la Barceloneta 1761 (Barcelona), es van promoure dues taules de debat amb l'objectiu de reflexionar sobre la manera en què els equipaments culturals i les entitats han de representar la diversitat cultural en les seves exposicions i activitats.

Arran d'algunes crítiques rebudes a les xarxes socials per la representació del "Negre de la Riba" a la cercavila inaugural de l'exposició i a la mateixa mostra, aquestes dues sessions van voler oferir un espai de debat per analitzar el tractament que se li ha donat a la figura del mal anomenat "Negre de la Riba" històricament i a l'actualitat.

La primera taula va tenir per objectiu generar un espai de diàleg entre professionals i entitats implicades en la conceptualització històrica i artística de l'exposició, així com activistes relacionats amb estratègies de lluita antiracista.

Van participar-hi institucions com el Museu Etnològic i de Cultures del Món de Barcelona, el taller artesà Constructors de Fantasies (autors de la còpia del mascaró de proa en fibra de vidre) i l'entitat cultural Palo Q'Sea que dinamitza aquesta figura a les festes populars del barri.

També hi van participar membres de Barceloneta Diversa (Pla Comunitari de la Barceloneta), activistes veïnals i representants del Centre Cívic Barceloneta, la Biblioteca Barceloneta-La Fraternitat, el Museu d'Història de Catalunya, el Programa BCN Interculturalitat i el Districte de Ciutat Vella de l'Ajuntament de Barcelona.

La segona taula va tenir la voluntat d'ampliar el debat a la ciutadania, per a conèixer les impressions, sentiments i punts de vista sobre la figura del "Negre de la Riba" des d'una perspectiva més àmplia. Aquesta sessió va permetre aprofundir en les diferents percepcions d'aquesta figura històrica i en el seu paper dins de la identitat del barri. Així doncs, es va comptar amb veïnes i veïns però també hi van participar representants d'entitats com la Federació d'Entitats Llatinoamericanes de Catalunya (Fedelatina), historiadores, antropòlogues, artistes i activistes d'orígens culturals diversos.

El debat va posar en relleu la importància de resignificar determinades figures per tal de garantir una representació inclusiva i respectuosa.

Primera taula de debat, 13 de febrer, 2025

La conversa s'inicia amb una breu presentació a càrrec del comissari de l'exposició que explica que la Casa de la Barceloneta 1761 és un equipament dedicat a recuperar i difondre la història i les memòries col·lectives del barri de la Barceloneta. Així, diu que l'objectiu de la mostra és reflexionar sobre els relats històrics utilitzats per fer obeir la canalla, comparant peces originals del Museu Etnològic i de Cultures del Món de Barcelona amb una figura popular del barri de la Barceloneta, el Negre de la Riba qui, segons la llegenda, s'enduia els nens que no obeïen els adults. Acaba assenyalant que l'exposició inclou una secció on es fa una aproximació crítica al sistema colonial i on es reproduïxen textos del segle XIX en què s'utilitzava el mascaró per a reconèixer el paper de la societat barcelonina en el comerç de persones esclavitzades.

A continuació, la coordinadora del projecte Barceloneta Diversa, qui ha coorganitzat les taules de debat, explica que el projecte és una iniciativa comunitària que posa en valor la riquesa cultural del barri, visibilitzant les diferents tradicions culturals i treballant per combatre els estereotips i el racisme. L'objectiu principal és defensar el dret a viure dignament a la Barceloneta i fomentar una convivència inclusiva. També explica que des d'aquest

projecte s'ha mostrat la figura del Negre de la Riba com un referent de la multiculturalitat del barri en activitats com la ruta guiada «La Barceloneta, un barri d'acollida» i que potser caldrà repensar-ho.

El paper dels museus i els equipaments culturals

S'inicia el debat fent referència a l'article «Barcelona exhibe un monumento al racismo» publicat al web Zona de Estrategia, que fa una crítica oberta al tractament que popular i institucionalment se li ha donat al mal anomenat Negre de la Riba. Des del Museu Etnològic i de Cultures del Món s'incideix en que l'articulista es basa en un breu text que va acompanyar la figura del Negre de la Riba quan va ser instal·lada al pati del museu uns dies abans d'inaugurar-se l'exposició, i que per tant l'article estaria fora de context. Però s'afegeix que el cas del “Negre de la Riba” també es va tractar críticament durant les jornades «Museu habitat», una iniciativa del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya per a reflexionar sobre com han de ser els museus del segle XXI.

El Museu Etnològic i de Cultures del Món reconeix que la societat està exigint que els relats museístics es reorientin en algunes temàtiques. Això significa que existeix un conflicte en la manera d'abordar certs temes

a les exposicions. En aquest sentit, des del Museu d'Història de Catalunya es posa com a exemple l'exposició "En fugida. Refugiats" que va impulsar aquets museu uns mesos abans per a tractar la situació dels moviments migratoris i les persones refugiades i que en alguns punts es podia identificar una mirada esbiaixada.

Tornant als continguts de l'exposició "El Negre de la Riba i altres mites per fer por a la canalla", el representant del Programa BCN

Interculturalitat assenyala que l'aproximació crítica al passat colonial i el tràfic de persones esclavitzades no és suficient i que s'ha perdut una oportunitat per tractar més a fons aquesta qüestió. Es pregunta què hem de fer amb el patrimoni cultural incòmode de la ciutat. I s'afegeix que l'any 2022 l'Ajuntament va publicar un decàleg amb criteris per a promoure la interculturalitat al territori que podria ser útil per a redactar les recomanacions del present document.

Identitat i tradició al barri de la Barceloneta

En aquest punt, Montserrat Anguiano, artista i activista, reclama més representació afrodescendent al debat i es lamenta que algunes persones no hagin respost a la convocatòria. També pregunta si s'ha consultat a persones racialitzades a l'hora de dissenyar l'exposició de la Casa de la Barceloneta 1761 i les activitats al seu voltant per no ferir sensibilitats, ja que no fer-ho podria considerar-se racisme institucional.

Aquesta reflexió porta a analitzar la cercavila que es va fer pels carrers de Ciutat Vella el dia de la inauguració de l'exposició com un acte que potser va demostrar poca sensibilitat cap a persones racialitzades. Des del Museu Etnològic i de Cultures del Món es comparteix aquesta mirada crítica reconeixent la folklorització de la cercavila i s'assenyala que les tradicions poden ser obertament racistes tot i no ser-ne conscients.

Una antropòloga i activista veïnal, per contra, defensa la cercavila com una pràctica de cultura popular i opina que no s'haurien de criticar les rues de carrer des d'una superioritat institucional, sobretot tenint en compte que dos centres culturals públics han exposat la figura del Negre de la Riba. En aquest sentit, des del taller artesà Constructors de Fantasies es defensa la imatge popular i antiesclavista del mascaró de proa, a qui li han mantingut el nom popular del segle XIX però que sempre han reivindicat com a l'indi nord-americà que representava originalment. Afegeix que la cercavila del Negre de la Riba apropa la figura a la ciutadania i assenyala que així es pot abordar una part del passat de la ciutat.

En relació a aquesta reflexió, des de l'entitat cultural Palo Q'sea es defensa l'ús festiu de la figura i s'afegeix que, en el fons, aquest mascaró qüestiona als negrers i als poderosos i que és molt important que aquesta imatge arribi a tothom. Finalment, s'apunta que la

lletra de la cançó que van crear per
acompanyar el Negre de la Riba a les festes
populars, fa una clara al·lusió al passat colonial i
esclavista lligat a la ciutat.

Repensar les activitats amb el "Negre de la Riba"

Des de la Biblioteca de la Barceloneta s'apunta que en una festa popular al carrer no és tant fàcil poder contextualitzar degudament la figura del Negre de la Riba, però que en una exposició d'un museu és més factible i que sembla que s'està treballant en aquesta direcció. I des del Centre Cívic Barceloneta consideren que la polèmica i els debats que s'han obert poden resultar en un revulsiu positiu per explicar millor la figura del Negre de la Riba a partir d'ara.

La representant del Districte de Ciutat Vella proposa que el veïnat, amb Constructors de Fantasies al capdavant, repensi la visió de la figura del Negre de la Riba amb una perspectiva d'inclusió i multiculturalitat. Des del taller artesà responen que hi reflexionaran i faran propostes i que una possibilitat seria pintar el mascaró de diversos colors cada any per vincular-lo a reivindicacions diferents. En aquesta línia, des del Museu Etnològic i de Cultures del Món s'apunta que també es podria repensar el nom amb que popularment es coneix aquesta figura i que per l'exposició en qüestió es va decidir utilitzar l'expressió "el mal anomenat Negre de la Riba" per a referir-s'hi.

Segona taula de debat. 25 de febrer, 2025

A la introducció d'aquesta sessió, feta pel comissari de l'exposició «El Negre de la Riba i altres mites per fer por a la canalla» i per la coordinadora del projecte Barceloneta Diversa, es recorda que l'exposició ha generat un debat profund en l'àmbit local sobre el significat històric i social d'aquesta figura i les seves connexions amb el passat colonial de la ciutat.

Decolonitzar la ciutat

La representant de la Federació d'Entitats Llatinoamericanes de Catalunya (Fedelatina) opina que l'exposició pot ser un bon exemple de pràctica decolonial pel barri de la Barceloneta, destaca que els museus han començat a abordar el colonialisme de manera crítica i que cada barri hauria d'analitzar els seus mites per decidir si cal desmuntar-ne algun.

L'artista i activista, Micaela Mahi, considera positiu donar veu a figures com la del "Negre de la Riba" però creu que cal ampliar la representativitat de personatges històrics com aquest per tal de promoure altres maneres d'observar la societat actual. Subratlla la importància de crear noves històries que resignifiquin personatges i símbols vinculats a la ciutat, especialment els racialitzats, i critica la manca de participació d'altres perspectives

en la narrativa històrica. Alhora, adverteix que no es poden amagar figures incòmodes només pel fet de ser racialitzades o pertànyer a col·lectius marginats.

D'altra banda, l'activista i historiadora de l'art, Mabel Llevat, opina que no es poden analitzar amb candidesa certes expressions de la cultura popular i posa com exemple les fires d'Indians de la comarca del Maresme. Es pregunta fins a quin punt es poden resignificar figures del passat colonial sense córrer el risc de mostrar-les de manera positiva. I considera que l'exposició hauria d'haver inclòs una crítica més extensa al comerç de persones esclavitzades i una menció als noms de les persones històricament beneficiades per aquest sistema

Una altra participant al debat, antropòloga, opina que la figura del "Negre de la Riba" no representa el mateix que altres expressions o pràctiques que enalteixen el passat colonial de Catalunya com podrien ser les fires d'indians, que a la pràctica serveixen per blanquejar les injustícies del passat. Afegeix que debats com aquest ajuden a construir referents històrics per abordar el passat.

El racisme i el seu impacte a la societat

La representant de Fedelatina assenyala que la figura de l'home del sac no ha de ser necessàriament racialitzada, però que en el cas del "Negre de la Riba" aquest genera por pel seu color de pell. Alerta sobre l'augment dels discursos d'odi i insisteix que qualsevol acció en contra és positiva, ja que aquest racisme és, segons ella, institucional.

Micaela Mahi destaca la negativitat dels estereotips vinculats a la negritud i la diferent percepció social entre persones blanques i negres. També introdueix el concepte del "capitalisme racial" que històricament ha perjudicat les persones negres. Considera que per combatre el racisme cal trobar punts d'unió i afegeix que la resignificació de figures històriques només és vàlida si la població marginada també hi participa.

Mabel Llevat argumenta que vivim en una societat racista i que és difícil escapar-ne. Opina que la història del "Negre de la Riba" té una ressonància emocional forta ja que forma part de la cultura popular local, i creu que de vegades aquest tipus d'expressions no estan massa repensades ni actualitzades. Afegeix que pel fet que sigui una figura estimada no significa que pugui ser un refugi per a preservar una figura que -creu- que incorpora trets racistes.

La resignificació del Negre de la Riba

Representants veïnals defensen la necessitat d'actualitzar la figura del "Negre de la Riba" per transformar-lo en un símbol crític de lluita popular i que continuï jugant un paper important en les festivitats de la Barceloneta. D'altres, destaquen que el problema principal va ser la cercavila amb el "Negre de la Riba" que es va organitzar per a inaugurar l'exposició i el fet que sortís del barri.

Algunes veïnes opinen que dins el barri la polèmica ha tingut un impacte que pot ser desmesurat i que les celebracions amb aquesta figura sempre han estat positives, tot i que a partir d'ara s'hauran de replantejar alguns aspectes.

Des del taller artesà Constructores de Fantasies es reconeix que inicialment no van ser conscients de les lectures racistes que es podien donar a la figura degut al seu nom i al seu aspecte i que l'objectiu sempre ha estat recuperar l'històric "home del sac" del barri per donar-lo a conèixer. No obstant això, l'associació "Constructores de Fantasies" està revisant aquesta visió per a presentar el mascaró com un home alliberat i antiesclavista.

Una altra veïna reforça la idea que el Negre de la Riba és principalment un mascaró de proa i que cal diferenciar-lo de les connotacions racistes que se li han atribuït al llarg del temps.

Conclusions

Els debats han estat una oportunitat per reflexionar sobre la construcció de la memòria col·lectiva i la importància de representar la diversitat cultural de manera inclusiva i crítica.

La resignificació de figures com el "Negre de la Riba" pot convertir-se en una eina educativa i de reivindicació si es gestiona adequadament. Per aquest motiu, és fonamental que les institucions culturals treballin conjuntament amb la ciutadania des d'una perspectiva intercultural per garantir una transmissió de la història i la memòria col·lectiva respectuosa i transformadora.

Recomanacions

- **Reinterpretació del "Negre de la Riba"**
 - Explorar la possibilitat de canviar o adaptar el nom popular per evitar connotacions negatives.
 - Incorporar una explicació crítica i contextualitzada en qualsevol representació pública d'aquesta figura.
 - Implicar activament col·lectius racialitzats en les decisions sobre el seu ús i representació.
- **Museïtzació i divulgació responsable**
 - Promoure exposicions i activitats que expliquin de manera clara i didàctica el passat colonial i esclavista de Barcelona.
 - Assegurar que les narratives dels museus siguin plurals i inclusives.
 - Incorporar l'antiracisme en els discursos, desafiant l'ordre actual que perpetua les pràctiques racistes d'una societat que és desigual
 - Evitar l'exotització i la folklorització de personatges històrics ja que consoliden la jerarquització racial
- **Inclusió de perspectives diverses**
 - Definir subjectes i públics per a poder desenvolupar intervencions interculturals que posin al centre els interessos i les necessitats de les persones que viuen al territori
 - Fomentar la participació activa de comunitats racialitzades en el disseny de polítiques o iniciatives de memòria.
- Organitzar més espais de debat o tallers sobre la diversitat cultural amb la comunitat i les escoles.
- Generar materials pedagògics i guies explicatives per acompanyar les activitats festives amb un discurs que afavoreixi el pensament crític.
- **Gestió de la memòria en l'espai públic**
 - Repensar la presència i significat de certs símbols en l'espai públic.
 - Considerar la creació de noves representacions visuals que posin en valor figures històriques vinculades a la lluita antiracista.
- **Comunicació i resposta a la crítica social**
 - Establir mecanismes de recepció i resposta a les crítiques del públic, considerant-les com a oportunitats per millorar la representació cultural.
 - Revisar i adaptar constantment els continguts i narratives en funció dels debats socials i avanços en matèria d'antiracisme i memòria històrica.